Eesti keele allkeeled

Ükski elav keel ei ole homogeenne. Eri situatsioonides, eri kaasvestlejatega, eri paikades on keelekasutus paratamatult erinev. Seega võime rääkida erinevatest keelekujudest, mida nimetatakse ka allkeelteks. Allkeelte arv, kujunemine ja omavahelised suhted sõltuvad konkreetse ühiskonna sotsiokultuurilistest iseärasusest, hoiakutest, üldisest keelesituatsioonist jms. Termin „allkeel" ei tähista keelekujude hierarhilisi suhteid, vaid nende rohkust. Allkeelte vahel pole järske piire, üleminekud on sujuvad.

ALLKEELTE OMAVAHELISED SUHTED

(Mugandatud teose järgi:
Tiit Hennoste (2000) Allkeeled. – T. Hennoste (toim), *Eesti keele allkeeled.* Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16. Tartu: TÜ Kirjastus, 9–56.)

Kodifitseerimise alusel
Kirjakeel ⟷ ühiskeel ⟷ mittenormikeeled

Kasutajakesksed ja kasutuskesksed allkeeled

KASUTAJAKESKSED
„kes ma olen"
- Kohamurded
- Piirkondlikud keelekujud
- Sotsiaalmurded
- Grupikeeled (ka noorte släng)

⟺

KASUTUSKESKSED
(registrid)
„mida ma parajasti teen"
Suuline/kirjalik
Spontaanne/redigeeritud
Argine/ametlik
- Kõnekeel
- Kirjakeel
- Internetisuhtluse keel
- Oskuskeel (ka erialasläng)

Kirjakeel on Eesti ühiskonnas kõrgelt väärtustatud, kuna see täidab rahvuse konsolideerimisfunktsiooni. Kirjakeel oli kaua vastandatud kohamurretele. Tänapäevane kirjakeel on kodifitseeritud – grammatikates, sõnaraamatutes jm sätestatud normingutega on kodifitseeritud grammatika ja väiksemal määral ka sõnavara. Kuna keel areneb ajas ja ruumis, samuti on norming oma olemuselt muutuv, pole võimalik kodifitseerida keelesüsteemi üks kord ja alatiseks.

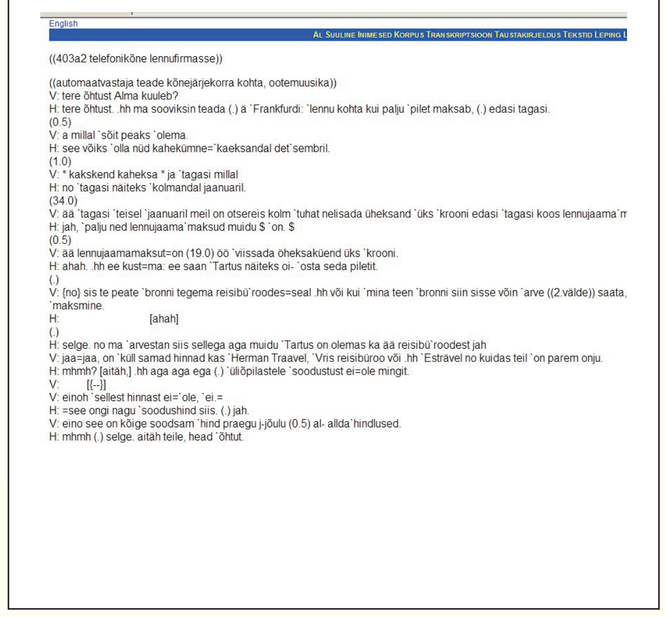
Tänapäevane **ühiskeel** on mitmesuguste allkeelte ühisosa. See on keelekuju, mida kasutavad Eesti eri paikadest pärit või erineva sotsiokultuurilise, erialase jm taustaga inimesed.

Mõni allkeel erineb teistest ainult sõnavara ja mõningate spetsiifiliste konstruktsioonide poolest. **Slängile** on tunnuslik, et keelekasutuses väljendub rühma huvide ja tegevuste ühisus. Eristatakse noorte, aga ka erialast (nt arstide, programmeerijate) slängi. Spetsiifilise sõnavaraga allkeelte hulka kuulub **oskuskeel** ehk erialakeeled. Oskuskeele sõnavara võib pealtnäha olla sama kui argikeele oma, nt nii astronoom kui ka tavainimene kasutab sõnu *täht* ja *planeet.* Teadlase jaoks on nende vahel selge vahe, argikeeles aga ütleme *Tähed säravad*, kuigi nende hulgas on kindlasti mõni planeet.

Eesti Vabariigi algusajal 1920.–1930. aastatel oli tähtis, et kõik Eesti elanikud omandaksid eesti kirjakeele. Suhtumine murretesse sarnanes Euroopas valitsenud seisukohtadega: neid peab uurima, nad on kirjakeele rikastamise ja keele ajaloo allikas, pakuvad teavet keele muutumise kohta, kuid suund on kirjakeelel põhineva ühtse keelekasutuse poole. Kuigi kohamurded on tasandunud kirjakeele leviku, pressi ja televisiooni mõjul, pole nad jäljetult kadunud. Murdesugemetega eesti keele **piirkondlikest variantidest** on saanud kohaliku identiteedi markeerija. Ühiskeelt võidakse kasutada võõrastega ja kaugemal, kodus ja lähemate naabritega suheldakse murdelise värvinguga keelekujul.

Eesti moodsa kirjakeele kui sündiva eesti rahvuse sümboli hoogne areng 19. sajandi teisel poolel langes kokku seisusliku ühiskonna lagunemisega. See tähendas ühtlasi uute keelesuhete teket: eesti kirjakeel pidi olema kogu eesti rahvast ühendav keel, mis on ühtemoodi kättesaadav linlastele, maaelanikele, eestlastele ja vähemustele. Ajaloolistel põhjustel puudus Eestis omakeelne aristokraatia; kuni 19. sajandi teise pooleni moodustasid majandusliku ja kultuurieliidi baltisakslased, hiljem ka venelased. Puudus omakeelne eliit, kelle keelekasutust väärtustada ja eeskujuks võtta. 1918. a sündinud Eesti Vabariigis ei olnud seisuslikke erinevusi. Nimetatud tegurid ja Eesti ühiskonna väiksus on põhjused, miks ei ole välja kujunenud **sotsiolektid.**

English
AL SUULINE INIMESED KORPUS TRANSKRIPTSIOON TAUSTAKIRJELDUS TEKSTID LEPING
((403a2 telefonikõne lennufirmasse))
((automaatvastaja teade kõnejärjekorra kohta, ootemuusika))
V: tere õhtust Alma kuuleb?
H: tere õhtust. .hh ma sooviksin teada (.) à `Frankfurdi: `lennu kohta kui palju `pilet maksab, (.) edasi tagasi.
(0.5)
V: a millal `sõit peaks `olema.
H: see võiks `olla nüd kahekümne='kaeksandal det`sembril.
(1.0)
V: * kakskend kaheksa * ja `tagasi millal
H: no `tagasi näiteks `kolmandal jaanuaril.
(34.0)
V: ää `tagasi `teisel `jaanuaril meil on otsereis kolm `tuhat nelisada üheksand `üks `krooni edasi `tagasi koos lennujaama`rr
H: jah, `palju ned lennujaama`maksud muidu $ `on. $
(0.5)
V: ää lennujaamamaksut=on (19.0) öö `viissada öheksaküend üks `krooni.
H: ahah. .hh ee kust=ma: ee saan `Tartus näiteks oi- `osta seda piletit.
(.)
V: {no} sis te peate `bronni tegema reisibü`roodes=seal .hh või kui `mina teen `bronni siin sisse võin `arve ((2.välde)) saata, `maksmine.
H: [ahah]
(.)
H: selge. no ma `arvestan siis sellega aga muidu `Tartus on olemas ka ää reisibü`roodest jah
V: jaa=jaa, on `küll samad hinnad kas `Herman Traavel, `Vris reisibüroo või .hh `Esträvel no kuidas teil `on parem onju.
H: mhmh? [aitah,] .hh aga aga ega (.) `üliõpilastele `soodustust ei=ole mingit.
V: [(-)]
V: einoh `sellest hinnast ei=`ole, `ei.=
H: =see ongi nagu `soodushind siis. (.) jah.
V: eino see on kõige soodsam `hind praegu j-jõulu (0.5) al- allda`hindlused.
H: mhmh (.) selge. aitäh teile, head `õhtut.

Kasutuskesksed keelekujud osutavad, mis suhtlussituatsioonis kõneleja viibib ja kellega ta vestleb / kellele kirjutab. Kasutuskeskseid keelekujusid nimetatakse registriteks. Teatud keelendite kasutamine osutab, et tegemist on ametliku registriga. Oskussõnavara kasutamine näitab, et kõneleja räägib oma erialast või mõnest spetsialiseeritud valdkonnast (nt rahandusest). Suuline ja kirjalik register erinevad paratamatult, kuna kirjutatud tekst on ettekavatsetud, seda on võimalik redigeerida. Suulisele kõnele on omane spontaansus, kõhklused, kordused, katkestused jms. 20. sajandi teisel poolel muutus teadlaste hoiak - hakati uurima just tegelikku keelekasutust. Suulise eesti keele uurimine algas 1990. aastatel Tartu Ülikoolis, kus on kogutud ulatuslik suulise eesti keele korpus (http://www.cl.ut.ee/suuline/Korpus.php).

Viimase viieteistkümne aasta jooksul võib rääkida kirjalikust spontaansest suhtlusest: **internetisuhtlus** kätkeb endas nii kirjaliku kui ka suulise keele omadusi.

Lisalugemist

Hennoste, T. 1999 (toim). Estonian sociolinguistics. *International Journal of the Sociology of Language* 139.
Hennoste, T. 2003. Keelekasutuse uurimine. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 2002, nr 48, 217-262.
Keevallik, L. 2003. Colloquial Estonian. In: M. Erelt (Ed.) *Estonian Language*. Linguistica Uralica Supplementary Series 1, 342–378.
Vainola, K., Kaplinski, L. 2003. *Eesti slängi sõnaraamat.* Toim A. Aule. Tallinn: Aule Kirjastus

Vaatmiku on teinud Emakeele Selts, Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Haridus- ja Teadusministeerium.
Tekst: Anna Verschik. Vormistus: Margus Nõmm, TÜ multimeediatalitus 2008.